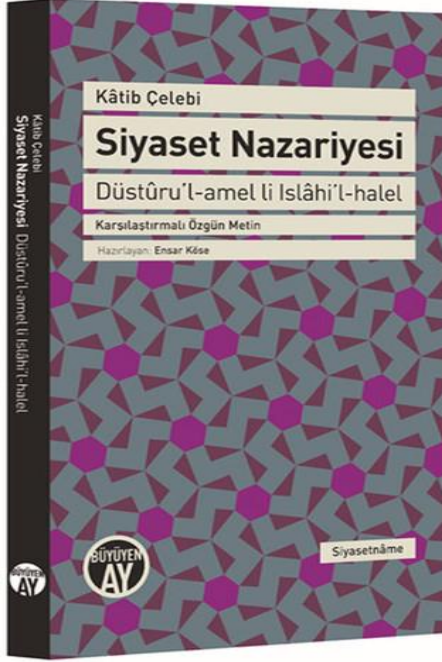

Vural Genç*

Ensar Köse, *Kâtib Çelebi Siyaset Nazariyesi: Düstûru'l-amel li Islâhi'l-halel (Karşılaştırmalı Özgün Metin)*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2016, 168 s., (ISBN: 978-605-9268-48-6).

16. yüzyılın ortalarına kadar ilk örnekleri Farsça'dan Türkçe'ye tercüme şeklinde görülen ve İran devlet yönetme pratiği ve felsefesi geleneğini temel alan, ardından erken dönem Osmanlı entelektüel sahasında bu tarzda müstakil eserlerin verilmeye başlandığı siyasetname literatürünün, ideal hükümdar fikri ve yönetim anlayışını konu aldıkları bilinmektedir. Osmanlı devrinde erken dönemlerden itibaren kaleme alınan

siyasetname türü eserlerin, esasen 17. yüzyıla gelindiğinde daha spesifik bir şekle dönüştüğü görülebilir. Şöyle ki; başlangıçta padişahlar için bir el kitabı niteliği taşıyan ve ideal yönetimi ve hükümdar tasavvurunu tartışan bu metinler, ıslahat fikri gibi daha somut meseleler üzerine odaklanan ve bunlara çözüm öneren bir tarzı da vücuda getirmiştir. *Kitâb-ı Müstetâb* ve *Koçi Bey Risalesi*'nin yanı sıra Kâtib Çelebi'nin *Düstûru'l-amel li Islâhi'l-halel* adlı eseri, bu yönüyle bahsedilen tarzın örneklerindedir. Seleflerinin siyasetname türündeki eserlerini ve içindeki teorik fikirleri sıkıca takip eden Kâtib Çelebi'nin söz konusu eseri, klasik siyasetnamelerden daha farklı hususiyetler taşır.

Üzerine çok sayıda çalışma bulunan *Düstûru'l-amel li Islâhi'l-halel*'in, Ensar Köse tarafından yapılan yeni neşri, metni anlamaya rehber olacak mufassal girişle bu literatürün ne derece önemli olduğunu gözler önüne serer. Bu çalışma esasen yazar tarafından Kâtib Çelebi, eseri *Düstûru'l-amel li Islâhi'l-halel* ve son olarak

---

* (Dr.) İstanbul Üniversitesi

metnin transkripsiyonu ve sadeleştirilmesini içeren üç ana bölüm şeklinde tertip edilmiştir. Köse, ilk bölümde hakkında fazlaca malumat bulunduğunu belirttiği Kâtib Çelebi'nin hayat hikâyesini, onun geldiği fikri arkaplan ve beslendiği entelektüel ağı resmetmek maksadıyla özetler. Ardından mevcut eserleri hakkında kısaca bilgi verdikten sonra onun tarihçiliğine, takip ettiği eleştirel metoda ve özellikle ıslahat fikri noktasında etkisi altında kaldığı Mustafa Âli gibi Osmanlı entelektüellerine değinir. Köse, *Düstûr*'un modern çalışmalarda kendisine bulduğu yer ve olumlu yankıları yanında içerdiği bilgilerin sıhhatine dair günümüz tarihçilerinin tartışmaları ile bu bölümü sonlandırır.

Köse, ikinci bölümü tamamen *Düstûru'l-amel li Islâhi'l-halel*'e ayırmıştır. Öncelikli olarak eserin yazıldığı konjontürü resmetmesinin, okuyucu için faydalı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu konjontür tasviri, hem Kâtib Çelebi'yi hem de *Düstûr*'u anlamak için bir rehber niteliği taşır. Köse, burada (s. 31-38) eserin kaleme alınmaya başlandığı dönemi mufassal olarak "siyasi ve iktisadi bir buhran dönemi" şeklinde tasvir eder. Eserin, Tarhuncu Ahmed Paşa'nın bütçe çalışmalarının devam ettiği, bunun getirdiği tartışmaların gölgesinde ve Kadızâdeliler hareketinin doruk noktasına ulaştığı bir dönemde; böyle ağır siyasi ve sosyal konjontür altında kaleme alındığını belirtir. Bu bölümde tartışılan bir başka husus da, yaşadığı dönemin devlet idaresine dair meselelerine kafa yoran ve bu konudaki düşünce ve analizlerini kıymetli bir eser içinde toplayan bir Osmanlı entelektüeli olarak Kâtib Çelebi'nin kendisinden sonrakiler üzerinde bıraktığı izlerdir. Köse'nin, Kâtib Çelebi'nin beslendiği entelektüel ağı resmetmesinin ardından onun fikrî anlamda takipçilerine yer vermesinin, Kâtib Çelebi'nin takip ettiği fikir ağının ortaya çıkarılmasına yardımcı olduğu muhakkaktır. Vak'anüvis Nâimâ Mustafa Efendi ile Hezarfen Hüseyin Efendi gibi devrinin seçkin entelektüellerini bu listenin başına koyması, Kâtib Çelebi'nin fikrî anlamdaki tesirlerinin kabulü ve ehemmiyetini ortaya çıkarır. Bu bölüm, *Düstûru'l-amel* üzerine yapılmış olan çalışmaların ve eserin çeşitli kütüphanelerdeki yazma nüshalarının bir özet tanıtımı ile devam eder. Köse, bu bölümün sonunda Kâtib Çelebi'nin düşünce dünyasını anlamaya yönelik analizler sunarak, eserin salt bir ıslahat lahiyası olmanın ötesinde aynı zamanda müellifin düşünce dünyasını ve dünya görüşünü anlamaya yönelik fikir verici detaylar içerdiğine ve eserde takip ettiği ilmi metodun modern çalışmaların metodunu aratmayacak derecede

bütüncüllüğüne dikkat çeker. Yazar ayrıca burada Kâtib Çelebi'nin fikirsel anlamda beslendiği entelektüel ağı resmetmeye de gayret eder. Sosyolojik çözümlerinde İbn Haldun'u, *Düstûr*'un insan organizması ile devlet mekanizması arasındaki benzerlik üzerine kurgulanan kısımlarında ise İbn Sina yanında Antik Yunan düşünürlerini müellifin etkilendikleri listesinin başına koyar. Okuyucuya faydalı olacağı düşüncesiyle Katib Çelebi'nin bu kurgusunda yer alan ve insan organizması ile devlet mekanizması arasında paralellik kurulma yolunda istifade edilen *anâsır-ı erbaa*, *ahlât-ı erbaa*, *daire-i adalet* gibi bazı kavramlar, yazar tarafından detaylı bir şekilde açıklanmıştır. İnsan ömrü ile devlet ömrü arasındaki benzerliğe dair felsefik görüşlerin tartışıldığı bu bölüm, Kâtib Çelebi'nin determinizmle açıklanabilecek görüşleri, İbn Halduncu felsefik ön kabul tartışmaları ve son olarak da Hint-İran menşeli *dâire-i adalet* tasavvurunu benimseyen bir aydın olarak bu kadim geleneğin takipçisi olduğu düşünceleriyle sona erer.

Kitabın son bölümünü *Düstûru'l-amel*'in bir mukaddime üç bölüm ve iki neticeden oluşan sadeleştirilmiş metni ile transkripsiyonu oluşturur. Köse, eserin müellif hattı olarak tanımladığı bir nüshasını (Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail, nr. 343) bu çalışmasına esas almış, bu nüshayı eserin yazma kütüphanelerde bulunan altı farklı nüshasıyla karşılaştırma yoluna gitmiş ve farklılıkları dipnotlarda belirterek okuyucuya fazlalıkları ve eksiklikleri göstermiştir.

Sonuç olarak kitap bu haliyle bir transkribe metin olmanın ötesinde, *Düstûru'l-amel*'i ve müellifi Kâtib Çelebi'nin dünya görüşünü ve beslendiği fikrî arkaplanı anlamaya yardımcı olacak mufassal girişi ile ideal bir metin değerlendirmesi vasfını taşır.